

Meer vertrouwen in de staat dan in de straat? Een vergelijkende analyse van de opvattingen en achtergronden van de leden van GroenLinks in 1992, 2002 en 2010

Paul Lucardie en Wijbrandt van Schuur

In twintig jaar is GroenLinks zowel in organisatorisch als ideologisch opzicht geleidelijk veranderd, zoals blijkt uit andere bijdragen in deze bundel. Die wijzigingen moeten voor een belangrijk deel zijn goedgekeurd en uitgevoerd door de leden, want GroenLinks is immers een ‘ledenpartij’ waar het meeste werk wordt verricht door gewone leden. De partijtop en zijn professionele staf kan wel veranderingen voorstellen en daarbij enige druk uitoefenen op de leden, maar kan hen niet dwingen. De vraag rijst dan ook in hoeverre de leden zelf eveneens zijn veranderd in deze periode. Zijn ze ouder of juist (gemiddeld) jonger geworden? Zijn ze met hun opvattingen over staat en samenleving naar rechts of naar links opgeschoven? Ontplooien ze meer of juist minder activiteiten in de partij? In deze bijdrage wordt hierop antwoord gegeven aan de hand van drie enquêtes onder de leden van GroenLinks.

De eerste enquête werd gehouden in het voorjaar van 1992 op verzoek van het partijbestuur. Er werd een aselechte steekproef getrokken van 1300 leden (bijna 10 procent van het totaal aantal leden) waarvan 633 (49 procent) de vragenlijst ingevuld terugstuurden.¹ De tweede enquête vond plaats in mei 2002 in het kader van het ‘European Green Party Members Project’.² Het partijbestuur van GroenLinks werkte hieraan mee en liet een steekproef doen onder 500 leden (ongeveer 3 procent van het totaal); de respons bedroeg deze keer ruim 50 procent (N=251). De omstandigheden verschilden nogal van de eerste enquête: 1992 was een vrij rustig jaar zonder verkiezingen, mei 2002 was – met de moord op Pim Fortuyn op 6 mei en de spectaculaire doorbraak van zijn partij bij de Tweede Kamerverkiezingen op 15 mei – waarschijnlijk de meest turbulente maand in de Nederlandse geschiedenis sinds de Tweede Wereldoorlog. Niettemin bleek de respons in beide onderzoeken nagenoeg gelijk te zijn.

De derde enquête had de vorm van een internetenquête: alle partijleden waarvan het emailadres bij het partijbureau bekend was, kregen in mei 2010 het verzoek om via een weblink een vragenlijst in te vullen.³ Van de 17.036 personen die aldus benaderd werden, heeft 22 procent (N=3818) de vragen geheel of gedeeltelijk beantwoord, wat neerkomt op 16 procent van alle ingeschreven leden.⁴ Gezien de

lage respons en de andere benadering is een vergelijking met de twee vorige enquêtes natuurlijk enigszins problematisch. Er zijn echter wel aanwijzingen dat ook de respondenten van de derde enquête redelijk representatief geacht kunnen worden voor het ledenbestand van GroenLinks. Vergelijkt men de gegevens van de steekproef met beschikbare gegevens van het gehele ledenbestand, zoals leeftijd, geslacht en jaar van inschrijving, dan lijken de verschillen betrekkelijk klein.⁵ Niettemin moeten de uitkomsten met voorzichtigheid geïnterpreteerd worden.

Vergrijzing of verjonging? Sociaal-demografische achtergronden van de leden

Bij de oprichting van GroenLinks speelden babyboomers – geboren in de geboortegolf na 1945 – een vooraanstaande rol. Anno 1992 bestond de meerderheid van de leden uit dertigers en veertigers (zie tabel 1); tien jaar later waren dat veertigers en vijftigers. De partij leek derhalve te vergrijzen in plaats van te verjongen. Ondanks de werving van veel nieuwe leden wist de partij dat proces niet helemaal tot stilstand te brengen, zo valt uit de enquête van 2010 op te maken. De gemiddelde leeftijd van de leden steeg van 43 naar 47 jaar tussen 1992 en 2002, maar was nog steeds 47 in 2010. Het aantal jongeren (tieners en twintigers) was weliswaar iets gestegen, maar het aantal grijsaards (vijftigers en ouder) nog aanzienlijk meer. De babyboomers vormden dus nog steeds de basis van de partij, al is hun numerieke overwicht wel verdwenen.

Volgens de socioloog Henk Becker vertoont een leeftijdsgroep of historische generatie in haar gedrag de effecten van ‘een of enkele discontinue veranderingen die zij in haar formatieve periode heeft ondergaan’.⁶ Hij onderscheidt vijf generaties:

- (1) de vooroorlogse, geboren tussen 1910 en 1930, vooral gevormd door de economische crisis van 1928-1938;
- (2) de stille generatie, geboren tussen 1930 en 1945, vooral getekend door de Tweede Wereldoorlog;
- (3) de vroege babyboom- of protestgeneratie, geboren na 1945 en voor 1955, gevormd door de hoogconjunctuur en de culturele revolutie van de (late) jaren zestig;
- (4) de late babyboom of verloren generatie, geboren tussen 1955 en 1970, vooral beïnvloed door de economische recessie van 1975-1985;
- (5) de pragmatische generatie die na 1970 is geboren.⁷

Becker veronderstelt dat de protestgeneratie het meest romantisch en vernieuwend is in politiek en artistiek opzicht, terwijl de verloren generatie meer naar behoud zou neigen.⁸ Ons onderzoek bevestigt die veronderstelling echter niet. De protestgeneratie blijkt weliswaar goed vertegenwoordigd te zijn onder de leden van GroenLinks, maar minder goed dan de verloren generatie. Dat gold in 1992 maar ook in 2002 en nog duidelijker in 2010 (zie tabel 1).

Tabel 1. GroenLinks-leden vergeleken op basis van enkele achtergrondkenmerken (1992, 2002 en 2010)

<i>Achtergrondkenmerken</i>	1992	2002	2010
<i>Leeftijd</i>			
– jonger dan 30	10	11	12
– 30-39	35	18	18
– 40-49	31	33	22
– 50-59	13	25	27
– 60 en ouder	12	14	20
Totaal	101%	101%	99%
N=	624	248	3818
<i>Generatie</i>			
– vooroorlogse en stille generatie (geboren 1910-1945)	31	21	10
– protestgeneratie (geboren 1946-1954)	32	31	22
– verloren generatie (geboren 1955-1970)	37	35	38
– pragmatische generatie (geboren na 1970)	0	14	31
Totaal	100%	101%	101%
N=	624	248	3818
<i>Geslacht</i>			
– man	66	63	60
– vrouw	34	37	40
Totaal	100%	100%	100%
N=	626	249	3361
<i>Hoogste opleiding</i>			
– lager of middelbaar onderwijs	21	17	17
– hoger onderwijs (hbo, wo)	79	83	83
Totaal	100%	100%	100%
N=	626	247	3363
<i>Werkstatus</i>			
– verricht betaald werk	74	78	76
– gepensioneerd/vut	9	11	12
– in opleiding	2	5	6
– wao, ww of bijstand	7	5	6
– huishoudelijk werk/anders	7	1	1
Totaal	99%	100%	101%
N=	621	247	3348

Tabel 1. (vervolg)

<i>Achtergrondkenmerken</i>	1992	2002	2010
<i>Kerkgenootschap</i>			
– geen	65*)	60	80
– katholiek	10	14	6
– protestants	17	21	10
– overig	8	5	4
Totaal	100%	100%	100%
N=	624	248	3357

*) Bijna 5 procent hiervan gaf aan lid van het Humanistisch Verbond te zijn.

Het aandeel van de vrouwen is geleidelijk iets gestegen, van 34 procent in 1992 via 37 procent in 2002 naar 40 procent in 2010 – in feite nog een onderschatting van het werkelijke aantal, dat in juli 2010 krap 46 procent van het totaal aantal ingeschreven leden bedroeg.⁹ Met 60 procent mannen was GroenLinks dus ook in 2010 nog geen ‘vrouwenpartij’, ondanks het leiderschap van Femke Halsema, maar de ‘vervrouwelijking’ is duidelijk voortgeschreden. In de Tweede Kamerfractie vormden vrouwen in 2010 wel een kleine meerderheid (zes van de tien), maar dat was vanaf 1994 al het geval.¹⁰

Het opleidingsniveau van GroenLinksers was al in 1992 hoog: 79 procent had een vorm van hoger onderwijs genoten (zie tabel 1). Dat bleek anno 2010 nog iets verder gestegen te zijn, zoals overigens ook in de rest van Nederland: 83 procent had hoger onderwijs gevolgd, 4 procent was daar nog mee bezig. In 1992 had bijna een kwart voor een sociale wetenschap gekozen, in 2010 was dat zelfs een derde. Het aantal beta’s – afgestudeerden in de biologie, medicijnen, wis- en natuurkunde, techniek – was verder gedaald, van krap 20 naar 6 procent, terwijl het aantal alfa’s – rechten, letteren, geschiedenis, muziek en beeldende kunst – was gestegen van 8 naar bijna 20 procent.¹¹

Niet alle GroenLinksers konden of wilden overigens een beroep uitoefenen, maar wel de overgrote meerderheid (ongeveer driekwart in zowel 1992, 2002 als 2010). Een groot deel werkte in het onderwijs, de gezondheidszorg en de sociale dienstverlening of het openbaar bestuur (in 2010 respectievelijk 19, 15 en 16 procent).

De ontkerkelijkheid liet ook GroenLinks niet onberoerd. Rekende anno 1992 nog bijna 40 procent van de leden zich tot een kerkgenootschap of godsdienstige stroming, in 2010 was dat slechts 20 procent (zie tabel 1). Ongeveer de helft van de godsdienstige minderheid was in 1992 protestants (Nederlands Hervormd of Gereformeerd), een kwart katholiek en de rest boeddhist, hindoe, moslim of

‘anders’. In 2010 was de verdeling ongeveer hetzelfde, al waren de Nederlands Hervormde Kerk en de (synodale) Gereformeerde Kerken in Nederland met de veel kleinere Evangelisch-Lutherse Kerk in 2004 gefuseerd tot Protestantse Kerk in Nederland (PKN).

Samenvattend zou men kunnen opmerken dat het ledenbestand van GroenLinks voor een deel de maatschappelijke trend volgde – vergrijzing, stijging van het opleidingsniveau, ontkerkelijking – maar daarbij zijn eigen profiel bewaarde en nog aanscherpte: veel babyboomers, meer vrouwen, meer sociale wetenschappers. Een uitzondering op deze regel vormt het aandeel van migranten (nauwkeuriger: partijleden die zichzelf als migrant beschouwen), dat in 1992 exact even groot was als in 2010, namelijk krap 3 procent.¹²

Verrechtsing? Politieke opvattingen van de leden

Nederland is de afgelopen decennia naar rechts opgeschoven, zo wordt wel beweerd.¹³ Uit kiezersonderzoek valt dat overigens niet onomstotelijk af te leiden. Sinds 1998 plaatsten weliswaar iets meer kiezers zichzelf rechts van het midden op een schaal van 0 (= zeer links) naar 10 (= zeer rechts), maar tegelijkertijd lijkt de betekenis van de termen links en rechts te zijn veranderd.¹⁴ In de jaren negentig ging het vooral om sociaaleconomische verdelingskwesties, waarbij ‘links’ stond voor meer gelijkheid en ‘rechts’ voor meer ongelijkheid; sinds 2002 zijn sociaal-culturele vraagstukken en in het bijzonder de integratie van immigranten in toenemende mate de betekenis van deze termen gaan bepalen, waarbij ‘links’ de immigranten mét hun eigen waarden en gewoonten wil aanvaarden en ‘rechts’ beperking van de immigratie en aanpassing aan Nederlandse waarden en gewoonten verlangt. Een (zelfs licht groeiende) meerderheid van de kiezers zou de inkomensverschillen in Nederland willen verkleinen, wat dus een links standpunt genoemd mag worden, terwijl eveneens een (licht) groeiende meerderheid aanpassing van immigranten eist.¹⁵

Vergelijkt men de leden van GroenLinks met de doorsnee Nederlandse kiezer, dan lijkt de term ‘verrechtsing’ op het eerste gezicht nogal misplaatst. Het aantal leden dat zich rechts van het midden positioneerde, nam tussen 1992 en 2010 zelfs nog iets af, al betreft het hier in alle gevallen slechts een handjevol mensen.¹⁶ De overgrote meerderheid van de leden plaatste zich zowel in 1992 als in 2002 en 2010 links van het midden.¹⁷ De gemiddelde score bleef nagenoeg onveranderd: 2,2 in 1992, 2,3 in 2002, weer 2,2 in 2010. De respondenten die na 2002 lid waren geworden, plaatsten zich iets minder links (2,3), maar dat verschil is verwaarloosbaar klein. Het meest links waren ook in 2010 overigens de leden die afkomstig waren uit de Communistische Partij van Nederland (CPN) en de Pacifistisch Socialistische Partij (PSP) (beide 1,9 gemiddeld), maar die ‘bloedgroepen’ waren intussen wel fors geslonken – tot 5 respectievelijk 9 procent van de steekproef. De uit de Evangelische Volkspartij (EVP) en de Politieke Partij Radikalen (PPR) afkomstige

leden, die samen 12 procent van de steekproef vormden, weken niet noemenswaardig af van het gemiddelde (2,2). In de steekproef vormden de GroenLinksers die lid van één (of meer) van de moederpartijen waren geweest in 2010 een vrij kleine minderheid (26 procent), aanzienlijk minder dan in 2002 (41 procent) terwijl ze in 1992 nog een overweldigende meerderheid hadden uitgemaakt (ruim 80 procent).

Ook al bleven de leden van GroenLinks dus (in eigen ogen) zeer links, in hun politieke opvattingen waren ze sinds de oprichting wel degelijk enigszins naar rechts, of liever gezegd: naar het midden opgeschoven. Dat valt tenminste af te leiden uit reacties op een aantal politieke uitspraken die in 1992, 2002 en 2010 aan de ondervraagde leden werden voorgelegd (zie tabel 2). In 1992 stemde een duidelijke meerderheid in met een radicale herverdeling van macht en inkomen. Ruim 60 procent wilde dat werknemers het voor het zeggen zouden krijgen in hun bedrijven – ‘arbeiderszelfbestuur’ werd dat genoemd – en ruim 80 procent zou binnen tien jaar een basisinkomen voor iedereen willen invoeren. In 2002 steunde nog slechts iets meer dan een kwart deze herverdeling van de macht in de bedrijven, maar was twee derde nog voor een basisinkomen. In 2010 streefde de helft van de respondenten naar een basisinkomen en nog geen vijfde naar een vorm van arbeiderszelfbestuur. Stemde in 1992 nog een derde in met de stelling dat alle belangrijke grote bedrijven in handen van de overheid zouden moeten komen, in 2010 was nog maar een zesde dit socialistische ideaal toegedaan. De Noord-Atlantische Verdragsorganisatie (NAVO) – door de voorgangers van GroenLinks veroordeeld omdat deze een steunpilaar van het kapitalisme zou zijn – stuitte in 1992 nog op weerstand bij een ruime meerderheid van de ondervraagde leden, maar in 2002 en 2010 niet meer.

Namen de leden dus afscheid van het socialisme, ze omhelsden niet tegelijkertijd het liberalisme. Liberalen zien de samenleving over het algemeen als een soort marktplaats waar individuen in onderlinge wedijver hun eigen belang en daarmee indirect het algemeen belang dienen. Tegenstellingen tussen maatschappelijke klassen spelen voor liberalen geen rol, maar voor GroenLinksers wel. Evenals in 1992 en 2002 wees in 2010 bijna 90 procent van de ondervraagde leden de stelling af dat er geen belangrijke tegenstellingen meer bestaan tussen de verschillende maatschappelijke klassen (zie tabel 2). Een bijna even grote meerderheid verwierp in 2010 ook de stelling dat marktwerking in de zorg de burger meer zeggenschap zal geven. Slechts 15 procent bleek van mening dat de particuliere onderneming het beste middel is om de economische problemen in Nederland op te lossen – al reageerde ruim een derde met ‘noch eens, noch oneens’ op deze stelling. Een krappe meerderheid was de mening toegedaan dat markt en planeconomie beide gefaald hebben en dat gezocht moet worden naar een andere economische orde, gebaseerd op kleinschalige gemeenschappen. Deze utopische gedachte kwam destijds ook voor bij de PPR, in mindere mate bij de PSP en eveneens bij veel groene partijen elders in Europa, maar leefde dus anno 2010 ook nog steeds binnen

Tabel 2. Politieke opvattingen GroenLinks-leden (1992, 2002 en 2010)

<i>Opvattingen</i>	1992	2002	2010
Zelfplaatsing op links-rechts schaal (1= zeer links, 10= zeer rechts)	2,2	2,3	2,2
Eens met: 'De werknemers moeten het voor het zeggen krijgen in de bedrijven'	62	27	19
Eens met: 'Binnen de komende tien jaar moet een basisinkomen voor iedereen ingevoerd worden'	81	66	50
Eens met: 'Alle belangrijke grote bedrijven moeten in handen van de overheid komen'	32	18	16
Eens met: 'Nederland moet uit de NAVO'	63	22	18
Oneens met: 'In de huidige maatschappij heersen geen belangrijke tegenstellingen meer tussen de verschillende maatschappelijke klassen'	88	86	87
Oneens met: 'Marktwerving in de zorg zal de burger meer zeggenschap geven'	*	*	81
Oneens met: 'De particuliere onderneming is het beste middel om de economische problemen van Nederland op te lossen'	*	50	44
Eens met: 'Markt en planeconomie hebben allebei gefaald; we moeten een andere economische orde zoeken, gebaseerd op kleinschalige gemeenschappen'	*	38	51
Eens met: 'Een zwangere vrouw moet legaal een abortus kunnen krijgen, om welke reden dan ook, als ze de baby niet wil hebben'	*	64	74
Oneens met: 'Homoseksuele relaties deugen niet'	*	96	98
Eens met: 'Mensen in Nederland moeten meer verdraagzaamheid opbrengen voor mensen die er een onconventionele levenswijze op na houden'	*	78	89
Eens met: 'Het autogebruik moet zo duur gemaakt worden dat een forse daling van het weggebruik optreedt'	71	55	57

Tabel 2. (vervolg)

<i>Opvattingen</i>	1992	2002	2010
Oneens met: 'De moderne wetenschap zal onze milieuproblemen oplossen zonder dat we onze levensstijl hoeven te veranderen'	*	88	92
Oneens met: 'We maken ons te veel zorgen over het milieu van morgen en te weinig over inflatie en werkloosheid vandaag'	*	83	89
Oneens met: 'Om het milieu te beschermen heeft Nederland economische groei nodig'	*	65	52
Oneens met: 'Dieren mogen wel voor medische experimenten gebruikt worden indien zodoende mensenlevens gered kunnen worden'	*	13	21
Eens met: 'Dieren moeten (ethisch gezien) dezelfde rechten hebben als mensen'	*	28	29
N	633	251	3.818

* Niet gevraagd in deze enquête

GroenLinks. Liberaal kan men dat moeilijk noemen, misschien eerder libertair- of ecosocialistisch of radicaal.

Wél liberaal waren de opvattingen van GroenLinksers over ethische kwesties als abortus, homoseksuele relaties en verdraagzaamheid. In 2010 vond driekwart van de leden dat een zwangere vrouw altijd een abortus moet kunnen krijgen als ze de baby niet wil hebben, minder dan 1 procent meende dat homoseksuele relaties niet deugen en 89 procent vond dat mensen in Nederland meer verdraagzaamheid moeten opbrengen voor 'mensen die er een onconventionele levenswijze op na houden'. Ten opzichte van 2002 waren de meningen op dit punt nog iets liberaler geworden.

Liberalisme op cultureel en ethisch gebied gaat vaak samen met kosmopolitisme: openheid voor andere culturen, andere landen, andere zeden. Het verbaast dan ook niet dat de Europese eenwording bij een meerderheid van de leden waardering oogstte. Die meerderheid was tussen 2002 en 2010 alleen maar groter geworden. In 2010 achtte 90 procent het lidmaatschap van de Europese Unie een goede zaak (in 2002 nog 71 procent) en vond 83 procent dat de eenwording verder moest

gaan (in 2002 eveneens 71 procent). Wel enigszins verrassend is de twijfel die de leden in 2002 leken te koesteren over de multiculturele samenleving. Slechts een derde stond voor behoud van de eigen gewoonten en tradities van etnische minderheden en ruim de helft voor aanpassing en assimilatie. Niet uitgesloten kan worden dat de tijdgeest toen een grote rol speelde; de enquête vond plaats in mei 2002, kort na de moord op Fortuyn, die de multiculturele samenleving op scherpe wijze geïmpliciteerd had. Acht jaar later was juist de helft van de ondervraagde leden voor handhaving van de tradities van minderheden en nog geen derde voor assimilatie en aanpassing, terwijl een vijfde hierover geen mening kon geven (in 2002 was dat 15 procent). Een grote meerderheid van de Nederlandse kiezers (circa 70 procent) was de afgelopen jaren vóór assimilatie van minderheden en slechts rond 15 procent voor behoud van hun tradities.¹⁸ Wanneer men deze kwestie hanteert als toetssteen voor 'links' en 'rechts' in de politiek, dan lijken de leden van GroenLinks in de eenentwintigste eeuw dus niet naar rechts maar juist naar links opgeschoven.

Op ecologisch gebied lijkt het alsof de leden nog steeds radicale opvattingen zijn toegedaan, ook al ziet men ook daarin soms enige matiging optreden – bijvoorbeeld met betrekking tot het ontmoedigen van het autogebruik. Een grote meerderheid maakte zich echter ook anno 2010 grote zorgen over het milieu. Die meerderheid verwachtte niet dat de wetenschap de milieuproblemen zou oplossen zonder dat de levensstijl van de burgers diende te veranderen, en evenmin dat de burgers zich te veel zorgen over 'het milieu van morgen' maakten en te weinig over inflatie en werkloosheid 'vandaag'. De meerderheid vond ook niet dat economische groei juist nodig is om het milieu te beschermen. Deze opvattingen bleken tussen 2002 en 2010 niet fundamenteel veranderd te zijn (zie tabel 2).¹⁹ Over de rechten van dieren dachten de leden in 2010 iets positiever dan in 2002, maar niet erg radicaal. In 2002 stemde een duidelijke meerderheid in met het gebruik van dieren voor medische experimenten indien zo mensenlevens gered konden worden en wees de stelling af dat dieren ethisch gezien dezelfde rechten hebben als mensen. In 2010 stemde nog slechts een relatieve meerderheid (van 48 procent) in met dierproeven en wees een bijna even grote groep (47 procent) gelijkheid van rechten tussen mens en dier af.

De politieke opvattingen van de GroenLinks-leden blijken dus tussen 1992 en 2010 wel enigszins veranderd te zijn, maar niet zonder meer 'verrechst'. Socialistische opvattingen vonden in 2010 weliswaar veel minder weerklank dan in 1992, maar werden niet eenvoudig ingeruild voor liberale opvattingen. GroenLinkers dachten zowel in 1992 als in 2010 liberaal over ethische kwesties, maar niet over sociaaleconomische zaken. Ze stonden in 2010 nog positiever tegenover de Europese eenwording en tegenover de multiculturele samenleving dan acht jaar eerder. Op ecologisch gebied bleven de leden vrij radicaal, al nam de 'autovijandigheid' wel iets af. Men kan dus vaststellen dat GroenLinkers een paar aarzelende stapjes in de richting van het politieke midden hebben gezet, maar op veel punten radicaal gebleven zijn.

De instroom van nieuwe leden en het leiderschap van Halsema (die in november 2002 voorzitter van de Tweede Kamerfractie werd) hebben dus niet tot een ruk naar rechts geleid. Respondenten die na 2002 lid geworden waren, verschilden in 2010 slechts in lichte mate van de oudere leden (die dus al vóór 2002 lid waren). De nieuwelingen plaatsten zich zoals vermeld iets minder ver naar links en scoorden iets lager op de socialistische stellingen – maar overigens ook op de meeste groene uitspraken, terwijl ze het soms iets meer eens waren met liberale stellingen. Om enkele voorbeelden te noemen: 22 procent van de oude en 17 procent van de nieuwe leden wilden werknemers hun bedrijf zelf laten besturen, 55 procent van de oude en 51 procent van de nieuwe leden wensten een basisinkomen voor iedereen, en 71 procent van de oude en 61 procent van de nieuwe leden wilden de benzineaccijnzen fors verhogen om het broeikas-effect te bestrijden. Aan de andere kant waren nieuwe leden iets meer geneigd om dieren gelijke rechten toe te kennen (31 procent tegen 27 procent van de oude leden) en stelden ze iets meer vertrouwen in de particuliere onderneming dan oude leden (18 procent respectievelijk 14 procent). Deze in de steekproef waargenomen verschillen zijn significant, dat wil zeggen dat de kans dat ze op toeval berusten kleiner wordt geacht dan 5 procent. De verschillen zijn echter ook nogal klein.

Oude en nieuwe leden dachten dus wel iets, maar niet veel anders over belangrijke politieke onderwerpen; de overeenkomsten vallen meer op dan de verschillen. Het socialisme leefde weliswaar nog iets meer bij de oude leden dan bij de nieuwe, maar was ook bij de oude garde geleidelijk verbleekt.²⁰ Dat gold zelfs voor de oud-leden van de CPN en de PSP, al gingen die minder ver dan andere oude leden (en a fortiori minder ver dan de nieuwelingen). Zo wilden in 2010 bijna 40 procent van de voormalige pacifistisch-socialisten en 28 procent van de oud-communisten dat Nederland de NAVO verliet (tegen 15 procent van de nieuwe leden), en streefde 29 procent van beide bloedgroepen naar arbeiderszelfbestuur (tegen 17 procent van de nieuwelingen). In 1992 was de afkeer van de NAVO en de voorkeur voor arbeiderszelfbestuur echter nog veel groter binnen deze groep: 83 procent van de oud-PSP'ers en 62 procent van de oud-CPN'ers waren toen tegen het NAVO-lidmaatschap en 74 procent respectievelijk 83 procent voor arbeiderszelfbestuur. Ook gewezen communisten en pacifistisch-socialisten zijn dus meegegaan met hun tijd, zij het iets langzamer dan de rest.²¹

Van de straat naar de staat? Strategie en activisme van de leden

De meningen van de leden van GroenLinks over veel belangrijke politieke thema's mogen dan door de jaren heen vrij stabiel zijn gebleven, hun strategische opvattingen zijn echter wel aanzienlijk veranderd. In 1992 hechtten leden meer belang aan het uitdragen van politieke ideeën door de parlementaire fracties en aan buitenparlementaire actie op landelijk of lokaal niveau dan aan het streven naar een progressieve regeringscoalitie. Van de ondervraagden vond 31 procent de

eerstgenoemde strategie het belangrijkste, gaf 20 procent voorrang aan buitenparlementaire actie en slechts 11 procent aan de vorming van een progressieve coalitie, terwijl de rest andere aspecten op de eerste plaats stelde, zoals samenwerking met vakbonden en andere organisaties, verbetering van het klimaat in de partij of het propageren van opvattingen via de media. In 2002 en 2010 was de vraag iets anders geformuleerd en kon men slechts tussen drie strategieën kiezen: streven naar een progressieve regeringscoalitie, krachtig oppositie voeren in het parlement, of buiten het parlement actie voeren in samenwerking met Greenpeace en andere organisaties. In 2002 koos 53 procent voor de gouvernementele strategie, 41 procent voor de krachtige oppositie, en 7 procent voor de buitenparlementaire weg. Acht jaar later waren de voorkeuren nog verder verschoven: maar liefst 91 procent was voorstander van de gouvernementele strategie, slechts 5 procent verkoos de oppositie, en nog maar 2 procent de buitenparlementaire weg.

De enorme verschillen tussen de antwoorden in 1992 en in 2002 respectievelijk 2010 laten zich onmogelijk verklaren door de verschillende formulering van de vraag, en moeten dus wel duiden op een feitelijke verschuiving. GroenLinksers waren in 2002 en vooral in 2010 veel meer gericht op meeregeren en veel minder op parlementaire of buitenparlementaire oppositie dan in 1992. Die regeringsgezinde houding trof men ook aan bij de partijtop bij de onderhandelingen tijdens de kabinetsformatie over een coalitie met VVD, PVDA en D66 in juli 2010. Het mislukken van die onderhandelingen was dan ook niet te wijten aan GroenLinks. Ook bij het GroenLinks-electoraat bestond weinig weerstand tegen deelname aan een coalitie, zelfs als die geleid zou worden door de VVD.²² De kiezers van GroenLinks lijken eveneens sinds de jaren negentig meer op regeringsdeelname van hun partij te hopen, al zijn de verschuivingen op dit gebied niet al te groot.²³

Een coalitie met VVD, PVDA en D66 (Paars-plus) had niet de voorkeur van de meeste leden, maar kwam in 2010 wel op de tweede plaats na een linkse of progressieve coalitie: 15 procent wilde Paars-plus en 21 procent verkoos 'links' (PVDA, GroenLinks en D66, al dan niet aangevuld met de SP). Andere coalities (PVDA, D66, GroenLinks en ChristenUnie; of PVDA, GroenLinks, SP, D66 en ChristenUnie; of PVDA, GroenLinks, D66, SP en Partij voor de Dieren) konden slechts bij (totaal) 6 procent van de respondenten op steun rekenen. Een coalitie met het CDA in welke vorm dan ook sprak de leden in het geheel niet aan. De sympathie voor de liberalen was duidelijk iets groter dan die voor de christendemocraten. Gevraagd om elke Nederlandse partij een aantal punten te geven, variërend van 1 (zeer sterke afkeer) tot 10 (zeer sterke sympathie), kenden de leden de VVD gemiddeld 4,0 en het CDA 3,3 punten toe. Over het algemeen hing de sympathie sterk samen met de plaatsing op de links-rechts schaal, maar de liberale partijen D66 en VVD genoten iets meer sympathie dan hun plaats op die schaal zou doen verwachten, de christelijke partijen (CDA, ChristenUnie en SGP) juist iets minder. De GroenLinksers toonden (na hun eigen partij, uiteraard, die ze een ronde negen gaven) de meeste sympathie voor de PVDA en D66 (beide 6,6 punten), op de voet gevolgd door de SP (6,3); daarna kwamen de ChristenUnie en de Partij voor de Dieren (5,4 en 5,2), dan de VVD, het CDA en ten slotte de SGP (2,7) en de PVV (1,4).

In 2002 was de wil om mee te regeren duidelijk nog iets zwakker bij de leden. Gevraagd naar hun coalitievoorkeur noemde 71 procent hun eigen partij; in 2010 was dat 96 procent. Een linkse of progressieve coalitie van GroenLinks, PVDA, D66 en/of SP kreeg in 2002 weliswaar de meeste steun (28 procent), maar 18 procent achtte toen zelfs een coalitie van het CDA, de VVD en de Lijst Pim Fortuyn (LPF) het meest wenselijk. Een centrumlinkse coalitie van CDA, PVDA en GroenLinks genoot de voorkeur van 10 procent van de respondenten, terwijl Paars-plus door geen enkele respondent genoemd werd. Uiteraard heeft dit veel te maken met het tijdsgewricht: GroenLinks had in 2002 acht jaar lang de paarse coalitie heftig bestreden. Met het oog op de gespannen situatie na de moord op Fortuyn leek het ook veel GroenLinkers verstandig diens partij in een coalitie te betrekken, en dan lag de combinatie van de LPF met CDA en VVD zonder linkse partijen het meest voor de hand.

De afstanden tussen de partijen waren overigens in de waarneming van de GroenLinks-leden tussen 2002 en 2010 niet veel veranderd – met uitzondering van de ChristenUnie, die in 2002 duidelijk rechts van het midden (7,4) en in 2010 precies in het midden (5,0) werd geplaatst. D66 was in de ogen van de GroenLinks-respondenten in 2010 juist iets rechtser dan in 2002 (5,0 respectievelijk 4,0), PVDA, SP en GroenLinks zelf een tikje linkser dan in 2002.

In strategisch opzicht mogen GroenLinkers meer gouvernementeel en parlementair zijn gaan denken, maar dat wil niet zeggen dat ze intussen de politiek geheel overlaten aan beroeps politici. Het politiek activisme leek in 2010 niet minder dan in 2002 of in 1992. Het aantal uren dat de ondervraagde leden aan hun partij en in het bijzonder hun afdeling besteedden, was in 2010 zelfs nog iets hoger dan in 2002 en 1992 (zie tabel 3), al past hier opnieuw enig voorbehoud vanwege de verschillende soorten enquêtes en de relatief lage respons in 2010.

Tabel 3. Aantal uren dat GroenLinks-leden per maand aan hun partij besteden (1992, 2002 en 2010)

	1992	2002	2010
geen	68	64	58
1-5 uur	14	15	17
6-20 uur	11	13	15
meer dan 20 uur	7	8	10
Totaal	100% (N= 633)	100% (N= 246)	100% (N= 3491)

Gezien de betrekkelijk lage respons lijkt het heel goed mogelijk dat de laatste enquête vooral werd ingevuld door de (meest) actieve leden, waardoor die categorie

duis oververtegenwoordigd raakte in de steekproef. Van de respondenten in 2010 bekleedde 21 procent een bestuursfunctie in de partij of een functie in het openbaar bestuur, terwijl 19 procent dat in 2002 had gedaan. Aangezien het aantal openbare bestuurders van GroenLinks en het aantal partijafdelingen tussen 2002 en 2010 licht is gedaald, lijkt het aannemelijk dat bestuurders in de steekproef van 2010 enigszins zijn oververtegenwoordigd.²⁴ Overigens leken de GroenLinkers wel minder actief te zijn buiten de partij, gezien hun antwoord op de vraag of ze de afgelopen vier jaar ook hadden deelgenomen aan demonstraties of aan boycotacties tegen bepaalde producten. Over de periode 1998-2002 had 41 procent van de respondenten af en toe en 15 procent vaak een product geboycot, in de jaren 2006-2010 31 procent respectievelijk 10 procent. In 2002 verklaarde 28 procent af en toe en 3 procent vaak aan een demonstratie te hebben meegedaan; in 2010 was dat 19 procent respectievelijk 2 procent. De leden van GroenLinks gaan dus minder vaak de straat op en verwachten meer van de staat, zo zou men deze bevindingen kort kunnen samenvatten.

Conclusie

Zijn de leden van GroenLinks in twintig jaar erg veranderd? Een doorsnee GroenLinkser is anno 2010, net als in 1992 en in 2002, een aan universiteit of hogeschool opgeleide, bij de overheid werkzame veertiger (vaker man dan vrouw), onkerkelijk, milieubewust, pro-Europees, tolerant en naar eigen mening zeer links, maar politiek niet erg actief: de meerderheid besteedt nog geen uur per maand aan de partij. De nieuwe leden – die vooral na 2002 zijn toegestroomd – onderscheidden zich hierin weinig van de oude leden. Toch is er wel iets veranderd. Hoewel de verschillen in de steekproefselectie en vraagstelling in de ledenonderzoeken tot voorzichtigheid nopen, lijken deze conclusies wel verantwoord. In 1992 koesterde het doorsnee GroenLinks-lid meer sympathie voor een libertair en pacifistisch socialisme – arbeiderszelfbestuur, basisinkomen, ontwapening – dan in 2010. Hij zag zijn partij vooral als oppositiebeweging, die in samenwerking met sociale bewegingen zowel binnen als buiten het parlement voor die idealen zou strijden. In 2010 hoopte en verwachtte hij dat de partij zou gaan meeregeren, liefst in een linkse coalitie maar eventueel ook in Paars-plus met VVD, D66 en PVDA. Het spreekt vanzelf dat een dergelijke coalitie geen arbeiderszelfbestuur op de agenda zou zetten en evenmin een nieuwe economische orde zou nastreven.

De leden van GroenLinks hebben hun idealen niet helemaal opgegeven; vooral op ecologisch gebied blijven ze radicaal. Ze hebben zich er echter bij neergelegd dat het waarschijnlijk idealen zullen blijven en zijn veel meer dan twintig jaar geleden bereid water bij de wijn te doen. Van revolutionaire en buitenparlementaire actie op straat verwachtten zij minder dan van de ordenende en regelende werkzaamheden van de staat.